

Ruku pod ruku, Kolo i Lado, ponovno zajedno

KREŠIMIR DABO

Edward Bernays Visoka škola za komunikacijski menadžment

Nakon 27 godina duge pauze u suradnji, dva profesionalna, nacionalna, folklorna ansambla, iz Hrvatske Lado i iz Srbije Kolo, odlučili su realizirati zajednička dva cjelovečernja programa pod simboličnim nazivom – Ruku pod ruku, kao inicijalni projekt s perspektivom daljnje zajedničke suradnje. Zajednički koncerti održani su 8. travnja 2016. u Narodnom pozorištu u Beogradu i tjedan dana kasnije, 15. travnja, u Hrvatskom narodnom kazalištu u Zagrebu. Više od 100 umjetnika obaju ansambala prikazalo je tradicijske plesove, pjesme i glazbu s područja Srbije i Hrvatske pred posve ispunjenim gledalištima matičnih nacionalnih kazališnih kuća. Posljednji zajednički nastup profesionalnih folklornih ansambala na području bivše države održan je 7. rujna 1989., u Velikoj dvorani Kolarčeve zadužbine u Beogradu, a na tom su koncertu, uz Lado i Kolo, sudjelovali i folklorni ansambl Kosova Šota i makedonski ansambl Tanec. Koncerti su održani pod pokroviteljstvom Ministarstva kulture i informisanja Republike Srbije, Ministarstva kulture Republike Hrvatske, Turističke zajednice grada Zagreba, a na zajedničku inicijativu direktora Kola Vladimira Dekića i ravnatelja Ansambla Lado Krešimira Dabe. Osim opisane obnovljene suradnje Kola i Lada, u ovom radu donosi se i kratka analiza medijskog izvještavanja u Hrvatskoj o ovome projektu te pregled nastavka suradnje, kao i autorovo osobno promišljanje o perspektivama u budućnosti.

KLJUČNE RIJEČI: *Lado; Kolo; folklorni ansambl; Ruku pod ruku; folklor*

/

Kultura je most koji spaja, a ne razdvaja, k tome pridonoseći povezivanju društva i boljem razumijevanju i tumačenju različitih socioloških pojava. Tako o njoj svjedoče i pišu mnogi autori, koji poput Nikole Skledara (2002: 15) dodatno tumače kako je kultura univerzalni ljudski fenomen, antropološka

datost i bitna generička značajka čovjeka kao društvenog i individualnoga, duhovnoga i stvaralačkoga bića. Promišljajući na taj način o fenomenu kulture, a potom i kreirati i realizirati međunarodni umjetnički projekt u koji su uključene dvije, jedine, profesionalne ustanove u kulturi od nacionalnog značaja, svaka u svojoj zemlji, iznimno je zahtjevno. Od osmišljavanja i pripremanja izvedbenog umjetničkog programa kao jedne, povezane estetske cjeline, preko utvrđivanja i osiguravanja tehničkih detalja, logistike i operacionalizacije svih produkcijskih i poslovnih procesa, preko oblikovanja strategije javnog komuniciranja, do raspodjele financijskih obaveza i na samome kraju, koncertne izvedbe – dug je put, o čemu svjedoči upravo i moje iskustvo ispisano u ovome radu. Svi spomenuti elementi čine jedan cjeloviti kulturni događaj kojeg definiraju Jelena Knešaurek i Hrvoje Carić (2018: 6) pojašnjavajući kako najjednostavnija definicija kulturnog događaja počiva na interakciji publike s umjetničkim ostvarenjem u određeno vrijeme i na određenom mjestu. U tome je iznimno važno uzeti u obzir, primjerice, pet osnovnih kriterija koje je utvrdilo Ministarstvo kulture i komunikacije Republike Francuske iz 2009. (*Institut-numerique.org*, 2014): umjetnički kriterij, kriterij publike, kriterij mjesta, kriterij vremena i kriterij jedinstvenosti.

Vodeći se tim smjernicama, nakon točno 27 godina, uprave Ansambla narodnih igara i pesama Srbije Kolo i Ansambla narodnih plesova i pjesama Hrvatske Lado, predvođene direktorom Kola Vladimirom Dekićem i sa mnom kao ravnateljem Lada, pokrenule su inicijativu obnove suradnje, koja se i realizirala dvostrukom koncertnom izvedbom zajedničkog plesnog programa kao kompaktne estetsko produkcijske cjeline. Prvi razgovori i nacrti ideje oko projekta i izvedbi cjelovečernjih programa u Hrvatskom narodnom kazalištu u Zagrebu i Narodnom pozorištu u Beogradu počeli su još 2015. i to na rođendan Ansambla Kolo, 15. svibnja, u Beogradu, a povodom godišnjeg koncerta srpskog nacionalnog ansambla kojemu je tada prvi put prisustvovala mala, ali jaka delegacija Ansambla Lado (Tena Franjić, tadašnja voditeljica međunarodnih odnosa i ja kao tadašnji ravnatelj). To je bio povod za prvo sastajanje vezano uz oblikovanje prvih smjernica i ideja oko realizacije zajedničkog programa. Shvativši kako su stasale cijele generacije umjetnika jednog i drugog ansambla koji, usprkos ljubavi prema narodnom plesu, pjesmi, ruhu i glazbi, predanosti folklornoj umjetnosti, najvišoj razini profesionalnosti, te nekadašnjoj vrlo intenzivnoj suradnji ovih ustanova, nikada nisu imale priliku zajednički dijeliti pozornicu, došli smo do jasnog zaključka kako je suradnja nužna.

Važnost pokretanja i reaktivacije susreta ogledala se na više različitih razina. Od neophodne razmjene profesionalnog, stručnog i umjetničkog iskustva, preko dugotrajne artikulacije publike o želji za takvom vrstom programa pa do povezivanja i aktivacije stručne javnosti poput etnologa, etnokoreologa i etnomuzikologa, ali i medija kao važnih saveznika u prenošenju poruke projekta, koji je zamišljen kao snažan zamašnjak u umjetničkoj povezanosti, razumijevanju i interpolaciji različitih kreativnih izraza u tradicijskoj izvedbenoj umjetnosti na profesionalnoj razini. Prvi zajednički koncert zamislili smo tek kao inicijalni temelj za pokretanje i drugih, alternativnih projekata i programa s jasnim ciljem jačanja vidljivosti uloge ovih folklornih ansambala, ali i važnosti očuvanja nacionalne baštine, međukulturalne razmjene te stvaranja zajedničke dijaloške platforme o mogućnostima napredovanja, usavršavanja i poboljšanja umjetničke djelatnosti i izraza folklornih ansambala od nacionalne važnosti.

/ Folklorna umjetnost kao platforma interkulturalne suradnje – *Ruku pod ruku*

Ako se uzme u obzir kako je razvoj i napredak čovječanstva u sklopu globalizacijskih procesa nemoguć bez dodira i interakcije među različitim kulturama, kako zaključuje Elvi Piršl (2016: 15), onda je posve razvidno kako su interkulturalni projekti, posebice u području kulture od iznimne važnosti. Vežano uz takvo polazište, Dragana Nešković (2012: 3) pojašnjava kako je međusobna povezanost između kulture i komunikacije vrlo bitna za shvaćanje interkulturalne komunikacije. Naime, autorica piše kako jednu od presudnih uloga u učenju komunikacijskih vještina ima upravo kultura jer ljudi tumače svoj svijet kroz kategorije, koncepte i oznake koje su proizvodi njihove kulture. Stoga autorica zaključuje kako se interkulturalna komunikacija najbolje može razumjeti kao kulturna različitost u percepciji društvenih događaja oko nas. Uzevši u obzir takva polazišta u tumačenju interkulturalnosti, lakše je zaključiti kako je projekt Ansambala Lado i Ansambala Kolo iz 2016. godine značajan iz više razloga. S obzirom da samo manji dio publike pamti davne zajedničke nastupe Ansambala Lado i Ansambala Kolo, o čemu su mi često govorili Ladovi umirovljeni umjetnici, nakon dvadeset i sedam godina zajednički smo odlučili prekinuti “tradiciju” tišine i uspostaviti novu tradiciju zajedništva i kultur-

ne razmjene, nastavno na vrijednosti koje su temelji djelovanja ove dvije institucije. Posljednji zajednički nastup profesionalnih folklornih ansambala na području zajedničke jugoslavenske države održan je 7. rujna 1989. u Velikoj dvorani Kolarčeve zadružbine u Beogradu, a na tom su koncertu, uz Lado i Kolo sudjelovali i folklorni ansambl Šota s Kosova i makedonski ansambl Tanec (Dekić i Dabo, 2016: 16). Do toga datuma, Lado i Kolo, a i ostali nacionalni, profesionalni ansambl poput kosovske Šote ili makedonskog Taneca surađivali su često i intenzivno, nastupajući zajednički u sklopu različitih manifestacija poput Dubrovačkih ljetnih igara, na kojima su bili gotovo tradicionalno prisutni ili pak u vlastitoj organizaciji, baš poput posljednjeg zajedničkog koncerta u beogradskom Kolarcu. S obzirom da su gotovo vršnjaci, jer je Kolo kao profesionalna ustanova utemeljena 1948. godine, a Lado i Tanec 1949. godine, i to odlukom vlasti tadašnjih republika, suradnja je bila posve prirodna i učestala, a umjetnički repertoar svakog ansambla sadržavao je koreografije s područja cijele bivše Jugoslavije, da bi se nakon raspada države, svaki ansambl okrenuo, gotovo u potpunosti, koreografijama iz država u kojima djeluju.

Suradnja tijekom i nakon rata naglo zamire. Izuzev nekoliko usmenih kontakata s Ansamblom Tanec, Lado više nije surađivao niti s jednim profesionalnim, folklornim ansamblom iz bivše Jugoslavije. I dok su kazališne kuće i gotovo cijela umjetnička industrija Hrvatske i Srbije kreirali različite zajedničke sadržaje, folklorni profesionalni ansambl u potpunosti su zaustavili svoje zajedničko djelovanje, usmjeravajući se na organizaciju domaćih i inozemnih turneja i širenje plesnog, vokalnog, instrumentalnog i vokalno-instrumentalnog repertoara. Nakon što sam proveo pet godina kao voditelj marketinga i odnosa s javnošću Ansambla Lado, a onda došavši prvo na mjesto vršitelja dužnosti ravnatelja (2014), a kasnije i ravnatelja (2015 — 2019), razmišljao sam kako se to mora promijeniti. Istog je mišljenja bio i tada novi direktor Ansambla Kolo, Vladimir Dekić, koji je u tu ustanovu došao iz Jugoslovenskog narodnog pozorišta (JDP). Gradeći svoju producentsku karijeru u kazališnim i izvedbenim umjetnostima, sudjelujući u mnogobrojnim poznatim projektima, svoje iznimno znanje, iskustvo i entuzijizam transferirao je u Ansambl Kolo, promišljajući o novim estetskim, ali i organizacijskim smjernicama za tu ustanovu, usmjeravajući je prema suvremenim tekovinama upravljanja ustanovama u kulturi, nastojeći pratiti trendove u prikazivanju izvedbene tradicijske kulture, spajajući je sa suvremenim produkcijskim dosezima, a pri tomu, ne narušavajući autentičnost i autorstvo postojećih koreografija i

programa, nego kreirajući novi prostor za stvaranje inovativnih izraza unutar folklorne umjetnosti koja do tada uglavnom slijedi slične principe prikazivanja. Vladimir Dekić i njegov progresivni pristup i promišljanja o prikazivanju tradicijske kulture te pažljiv, ali vrlo precizno osmišljen odmak od uobičajenih, rutiniranih koncepata prikazivanja folkloru, potaknuo je kritičko promišljanje u svima nama koji smo zacrtavali folklorne umjetničke pristupe u svojim ustanovama. Potaknuo je cjelokupnu folklornu scenu na propitivanje vlastitih okvira i dosega, što se nije ogledalo samo u djelovanju profesionalnih ansambala, već i na svekolikoj amaterskoj sceni u cijeloj regiji. Te su se promjene, prije svega, počele očitovati u produkcijskim sadržajima u prikazivanju folklorne umjetnosti poput oblikovanja svjetla i scenografije, video animacija, scenskog pokreta i izraza izvođača, režije programa, usavršavanja plesačkih i pjevačkih tehnika, marketinške komunikacije, upravljanje društvenim mrežama, likovnim oblikovanjem promotivnog materijala i ostalog.

Prvi razgovori s Vladimirom Dekićem ukazali su na razumijevanje i dijeljenje istih principa i da je, usprkos svim izazovima, nužno potaknuti i obnoviti zamrlu suradnju i to kroz pomno osmišljen zajednički umjetnički program. Iako političke okolnosti u tom trenutku nisu bile blagonaklone ova-koj suradnji, Vladimir Dekić i ja odlučili smo krenuti u realizaciju, neovisno o podršci državnih tijela. Prvi koncerti održani su 8. travnja 2016. u Narodnom pozorištu u Beogradu te tjedan dana kasnije, 15. travnja 2016. u Hrvatskom narodnom kazalištu u Zagrebu, a program, koji je okupio više od stotinu umjetnika, koncipirali smo kao jednu produkcijsku i estetsku cjelinu. Iako oba ansambla unutar svog mnogobrojnog i raznolikog umjetničkog repertoara imaju stotine različitih plesova i pjesama, za zajedničke koncerte izabrali smo koreografije koje su s jedne strane prikazivale raskoš folklorne raznolikosti, a s druge strane tvorile stilski usuglašenu cjelinu. Promišljali smo o tome koje koreografije su svojevrsni umjetnički pečat i potpis ansambala te koje točke imaju kulturni status na repertoarima ustanova. S druge strane, važan element odabira bila je i raznolikost programa i područja koja se prikazuju unutar koncerta, a naša nastojanja su išla u pravcu da struktura cjelokupne izvedbe bude što raznolikija u likovnom, glazbenom i plesnom smislu te da bude uspješno implementirana u fabulu koja s krajem programa doživljava svoj vrhunac. Također, jedan od faktora kreiranja programa bila je i naznaka da se suradnja nastavi te da ovakav koncept može imati i neka druga daljnja izdanja, moguće s nekim drugim koreografijama. Uz to, raznolikost likovnosti narodnog

ruha, kao dio cijele scenske slike, također je bila jedna od niti vodilja kreiranja koncepta. U konačnici, tehnički elementi poput veličine pozornice, garderoba, veličine ekrana za projekciju video scenografije i voditeljskih najava pa do pozicije orkestrara na sceni, također su nametnule određene kriterije odabira. Akademski glumci Nina Viočić i Milan Marić snimili su moderatorski materijal pušten na video ekranu na početku i kraju oba dijela programa. Sam koncert otvoren je vizualizacijom ubrzanog odbrojavanja minuta od posljednjeg susreta Kola i Lada pred gotovo trideset godina.

Vođeni idejom pomicanja estetskih granica, o čemu je pisao Davor Mišković (2013: 149), pojašnjavajući kako se umjetnička scena nikada u potpunosti ne slaže s dominantnom estetikom te mnogi progresivni umjetnici razvijaju elemente koji pridonose razvoju novih estetika ili čak novog umjetničkog pravca, što je na neki način i svrha visoke umjetnosti, odlučili smo pomaknuti estetsku granicu, oslanjajući se pri tome na kultne koreografije oba ansambla, ali predstavljajući ih u adaptiranom produkcijskom ruhu, što podrazumijeva umjetničko oblikovanje svjetla, izmjenu koreografija na pozornici, glumcima-moderatorima, kratkim video najavama područja kojeg točka predstavlja, koreografirani završni naklon i slično.

Program koncerta:

1. dio

Ladarke – Lado

Trojno – čobansko nadigravanje – Kolo

Krčki tanac – Lado

Pašona – Kolo

Na Veliko prelo – Lado

Vranjanska svita – Kolo

2. dio

Starobosansko nemo kolo iz Glamoča – Kolo

Prigorski plesovi – Lado

Igre iz Gornje Pčinje – Kolo

Divojku za ruku, rumenu jabuku – poskočica Lindo – Lado

Dubočke kraljice – Kolo

Podravski svati – Lado

Kako je za oblikovanje izvedbene umjetničke forme od strateške važnosti i produkcijski element, o čemu pišu Milena Dragičević Šešić i Branimir Stojković (2013: 103—107) koji naglašavaju važnost precizne pripreme cjelokupne

predstave, važnost planiranja, ali i upravljanja različitim elementima unutar same izvedbe, a kako bi se uspješnije naglasila umjetnička poruka, neizostavno je važno primijetiti kako smo u našem, prvom zajedničkom predstavljanju nakon 27 godina posvetili iznimnu pažnju ne samo glavnoj izvedbi nego i dodatnim elementima. Već spomenuti produkcijski elementi nastojali su istaknuti umjetničke izvedbe, a video najave programa bile su obogaćene vizualnim elementima koji su bili ujedno integralni dio i vizualnog promotivnog rješenja, odnosno plakata ovih koncerata u marketinškoj komunikaciji prije premijere, a u sklopu *online* i *offline* promotivne kampanje. U *Godišnjaku* Ansambla Lado, navedena je izjava kolege Vladimira Dekića (Dabo, Dekić, 2016: 16):

Visoki umjetnički standardi, bogatstvo repertoara, kao i pristup njegovanju tradicije iznova su nas spojili poslije toliko godina. Nesumnjiva kvaliteta umjetnika, kao i veoma zahtjevan pristup koncertnoj prezentaciji umjetnosti narodnih plesova i pjesama i glazbe inspirira nas i obvezuje da publici u Beogradu i Zagrebu interpretiramo umjetnička djela koja na najbolji način predstavljaju bogato kulturno nasljeđe Hrvatske i Srbije. Smatram iznimno važnim da u budućnosti blisko surađujemo, jer smo svjesni da nas u vremenu opće globalizacije određuje i izdvaja upravo naša umjetnost.

Zabilježena je i moja izjava tom prilikom (ibid.):

Izvrsnost, profesionalnost i najviši izvođački doseg izvedbene tradicijske kulture odlike su ovih dvaju ansambala koji se aktiviranjem suradnje nakon toliko godina dodatno pozicioniraju kao ponajbolji ambasadori kulture svojih zemalja. U tom svjetlu radujemo se razmjeni iskustva i znanja, a osobito nas veseli reagiranje naše publike.

Povodom koncerta *Ruku pod ruku* beogradska *Politika* je u svom tiskanom i digitalnom izdanju navela sljedeće (Politika.rs., 2016):

Da igra i pjesma grade najljepše mostove među narodima potvrdilo se na koncertu koji je nosio simboličnu poruku *Ruku pod ruku*. Tradiciju i običaje na Velikoj sceni Narodnog pozorišta predstavili su ansambli *Lado* iz Hrvatske i naše *Kolo*.

Pressonline.rs prenio je izjavu direktora Kola, Vladimira Dekića (Pressonline.rs, 2016):

U vremenu upućenosti na sebe, prepoznali smo važnost deljenja. U istom tom vremenu, kulture polako gube svoje pojedinosti i stapaju se u jedno makro sliku te smatramo jednako važnim da održimo ono što nas ne odvaja, već izdvaja. Naša šarenolika nasleđe, koje zbog svojih specifičnosti i neospornog kvaliteta igrača i muzičara ne zastareva, već ostaje vanvremensko.



Slika 1: Plakat koncerta Ruku pod ruku (Izvor: Ansambl narodnih plesova i pjesama Hrvatske Lado i Ansambl narodnih igara i pesama Srbije Kolo.)

/ Kreiranje medijske vidljivosti tradicijske kulture – odjeci projekta *Ruku pod ruku* u Hrvatskoj

Koliko je važna uloga medija u predstavljanju umjetnosti, pojašnjava i Nada Švob-Đokić (2008: 48—49) navodeći kako su medijska produkcija (31 %), tiskani mediji (30 %) i vizualne umjetnosti u razdoblju od 1994. do 2002. zadržali ukupnu dominantnu poziciju u razmjeni kulturnih dobara. Pri tome, autorica naglašava kako audiovizualni mediji ostvaruju tek 14% sudjelovanja u razmjeni, što je ilustracija relativno učestalih promjena u strukturi kulturalne razmjene i zahtjeva tržišta. Također, istražujući pristupe medijima u području umjetničkog djelovanja, a pri tome analizirajući Dubrovačke ljetne igre kao studiju slučaja, Ivana Medo Bogdanović i Đorđe Obradović (2010: 73—90) tvrde kako organizacije u kulturi, ali i ostale organizacije s malim brojem zaposlenika, moraju odnosima s medijima pristupiti holistički. To bi značilo, pojašnjavaju autori, da takav pristup podrazumijeva isprepletanje marketinga, promidžbe, odnosa s javnošću, društveno odgovornog poslovanja i aktivizma. Svrha takvog integriranog pristupa komuniciranja s ciljanim javnostima posredstvom medija jest izgraditi dugoročno kvalitetne odnose s korisnicima, stjecanje njihovog povjerenja i jačanje ugleda organizacije. Upravo nastavno na navedeno, već kod planiranja prvog zajedničkog koncerta, nakon toliko godina, očekivali smo izražen medijski interes, što je potvrdila analiza agencije Briefing za Ansambl narodnih plesova i pjesama Hrvatske Lado u svojem godišnjem izvješću. Briefing agencija u svojim analizama mjeri tzv. AVE (*Advertising Value Equivalent*) vrijednost, što je zapravo procijenjena financijska vrijednost medijske objave, utemeljena na oglasnoj vrijednosti pojedinog medija. U navedenom slučaju AVE vrijednost je ponderirana količinom teksta koji se odnosi na analiziranu ustanovu. Nadalje, Briefing agencija mjeri i PR (*Public Relations*) vrijednost koja je ponderirana AVE vrijednost ovisno o tonalitetu analizirane ustanove, tzv. *Mediatrack* ljestvica s ocjenama od -4 do +4, u kojoj je -4 za izvanredno nenaklonjenu medijsku objavu, a +4 izvanredno naklonjenu, dok nula podrazumijeva neutralne objave. Također, prikazuje se i tzv. SOV (*Share of Voice*) koji je grafički i tabelarni prikaz raspodjele određene skupine rezultata prema udjelima. Podaci se izražavaju u postocima, a svrha je stavljanje određenih pokazatelja u međuodnos radi jasnije usporedbe. Uz to, agencija mjeri i KPI (*Key Performance Indicator*) koji predstavlja grupu mjerljivih, kvantitativnih indikatora ili mjera koje zajedno pokazuju kako

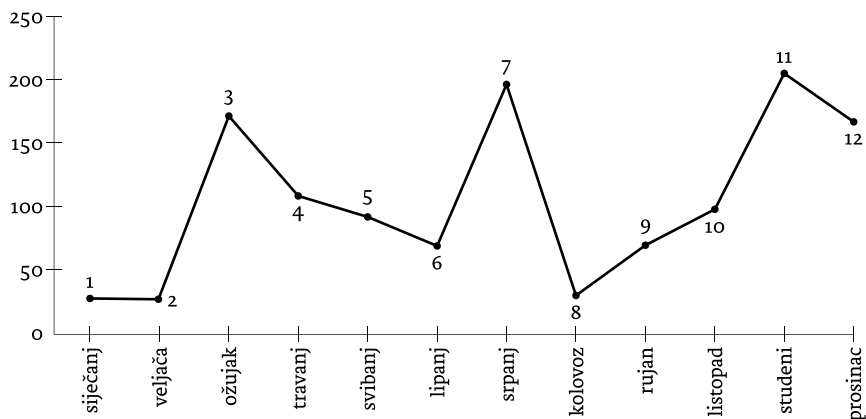
se analizirana ustanova pozicionirala u medijima u promatranom razdoblju (Dabo, 2019: 100—101).

Tablica 1: Mediatrack ljestvica (Izvor: Godišnja medijska analiza 2016., Briefing agencija, str.1.)

+4	IZVANREDNO NAKLONJEN	Udarna vijest; samostalna ili dominantna pozicija na prvoj stranici ili u udarnom terminu; inače kao i +3
+3	VRLO NAKLONJEN	Doista pozitivno za tvrtku; osjetno iznad stupnja +2
+2	NAKLONJEN	Očigledno pozitivno; to je normativ ili mjerni stupanj za pozitivne priloge
+1	UMJERENO NAKLONJEN	Opipljivo pozitivnije nego negativnije, ali neodređeno; nedovoljno za stupanj +2
0	NEUTRALAN	Samo kada je publicitet čisto nenamjeren (slučajan); ili kada je stupanj ±1 neutraliziran dovoljno velikim suprotnim Faktorom
-1	UMJERENO NENAKLONJEN	Opipljivo negativnije nego pozitivnije, ali neodređeno; nedovoljno za stupanj -2
-2	NENAKLONJEN	Očigledno negativno; to je normativ ili mjerni stupanj za negativne priloge
-3	VRLO NENAKLONJEN	Doista negativno za tvrtku; osjetno iznad stupnja -2
-4	IZVANREDNO NENAKLONJEN	Udarna vijest; samostalna ili dominantna pozicija na prvoj strani ili u udarnom terminu; inače kao i -3

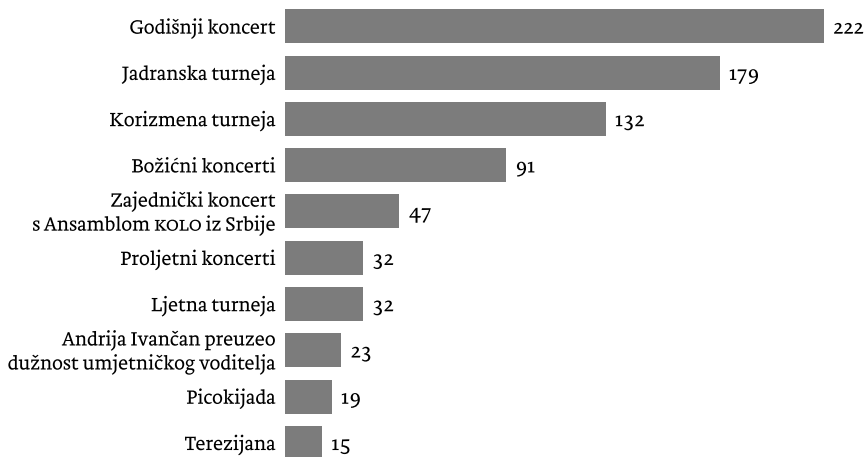
Zajednički koncert s Ansamblom Kolo iz Srbije ostvario je sveukupno 47 medijskih objava. Komercijalna vrijednost objava je 876.314 kune, dok je PR vrijednost objava 2.862.658 kuna i sve su objave bile pozitivne orijentacije, dok je najveći broj objava bio zabilježen na HRT 1. Iako u toj godini, koncert *Ruku pod ruku* nije bio medijski najdominantnija tema, ostvario je visok rezultat PR vrijednosti. Komparacije radi, godišnji koncert je te godine imao čak 222 objave, Jadranska turneja 179, Korizmena turneja 132, a božićni koncerti 91 objavu. Tek nakon toga, po količini objave slijedi koncert *Ruku pod ruku*.

Slika 2: Najzastupljenije aktivnosti Ansambla Lado u medijima tijekom 2016. godine (Izvor: Godišnja medijska analiza 2016., Briefing agencija, str. 16.)

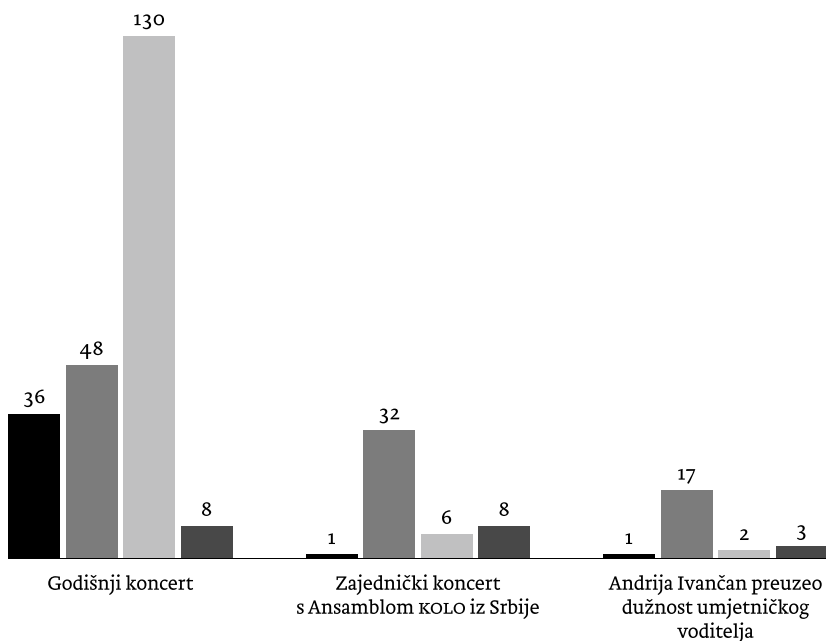


1 – Godišnji koncert, 2 – Sabor o reviziji ustanova u kulturi, 3 – Korizmena turneja, 4 – Zajednički koncert s Ansambлом KOLO iz Srbije, 5 – Proljetni koncert, 6 – Jadranska turneja i Picokijada, 7 – Jadranska turneja, 8 – Jadranska turneja, 9 – Godišnji koncert, 10 – Godišnji koncert, 11 – Godišnji koncert, 12 – Božićni koncert

Slika 3: Količina medijskih objava po svakoj aktivnosti Ansambla Lado tijekom 2016. godine (Izvor: Godišnja medijska analiza 2016., Briefing agencija, str. 12.)



Slika 4: Ton medijskih objava vezanih uz *Ruku pod ruku* (Izvor: Godišnja medijska analiza 2016., Briefing agencija, str. 15.)



— QF1; — QF2, — QF3, — QF4

Sve su objave pozitivne orijentacije. Pozitivne objave su najčešće imale oznaku QF +3 što znači da se uglavnom radilo o doista pozitivnim/naklonjenim priložima.

Jedan od, meni osobno, najzanimljivijih, ali i najistaknutijih medijskih osvrtu na zajednički koncert Lada i Kola bila je kolumna “Priroda društva”, autora Davora Suhana, koja je nosila naziv “Znakovi u (ne)vremenu i prostoru” (Mojarijeka.hr, 2016) u kojoj stoji:

Promatrajući ljudsku povijest sa stanovišta kulturne antropologije lako uočavamo jedan evolucijski razmak između čovjeka i lančano nižih primata, unutar čijeg raspona jasno možemo razlučiti (analizirati i razvrstati) raznolike modele ponašanja u vrsti. Svaki civilizacijski zaostatak, kao i

napredak vrste u vremenu, ima svoju povijesnu sliku, ovisno o tome jesmo li na određenoj točki razvojnog ciklusa bliže čovjeku ili njegovom majmunolikom srodniku. I taman kad zdravi razum posumnja da živi na prostoru u kojem postoji evulucijski zastoj, na svjetla pozornice izlaze, *Ruku pod ruku*, dva nacionalna folklorna ansambla, dočekana publikom koja kulturnu i biološku sliku lokalnog dijela čovječanstva čini u potpunosti ljudskom, otkrivajući svijetu drugo lice Balkana – onakvo kako izgleda u svojoj prirodnoj ljepoti. A bio je dovoljan samo trenutak, toliko da cirkuski pajaci ostanu sami negdje izvan vremena i prostora – dovoljno udaljeni od mjesta na kojem se u istom času događa KULTURA dvaju naroda. Mnogi, međutim, još nisu postali dovoljno svjesni što se to tamo doista dogodilo. Tome su jednim velikim dijelom krivi mediji, koji, previše okupirani mentalnim bolestima društva, rijetko s potrebnom pozornošću i dozom analitičke ozbiljnosti prate društvena zbivanja intonirana aktivnostima zdrave populacije – što je temeljni strateški cilj ove današnje kolumne. Tema je, dakle, zdravo društvo; ideja dijagnoza razvojnog stanja; pristup antropološki – ali sasvim prilagođen osnovama marksizma i deset božjih zapovijedi, tako da mogu razumjeti ateisti i vjernici. Uostalom, nećemo puno komplicirati. Do kraja teksta slijedi još samo kratka definicija, problemsko pitanje i konačni zaključak: Antropologija je znanstvena disciplina koja proučava kulturnu i biološku različitost ljudi... Mogli bismo reći da se predmet antropologije svodi na pitanje: što to znači biti čovjek? Ova nam je definicija trebala poslužiti samo toliko da se primaknemo bliže znanosti i bolje približimo ključnoj antropologijskoj teoriji političkog inženjeringa koja je na ovim prostorima toliko uznapredovala da mnogi ljudi već do svoje osamnaeste godine postaju genetski modificirani organizmi, smanjenih sposobnosti samostalnog razmišljanja i donošenja autonomnih odluka. Zbog te činjenice, kod prosvjetljenog dijela stanovništva – neprilagođenog plemenskom mentalitetu – počela se javljati osnovana sumnja u biološki zastoj Južnih Slavena. Dugo se čekao neki opipljivi znak koji

ulijeva nadu da se prirodni tok razvoja ljudskog bića ipak ne može zaustaviti. A to se upravo desilo prije nekoliko dana. Zajednički koncerti Lada i Kola, održani 8. i 15. travnja u Beogradu i Zagrebu – prvi u vremenu posije drugog Velikog praska (prije toga smo, navodno, živjeli u mraku) – znakovit su primjer nadmoći prirode nad čovjekom. Unatoč prisilnoj opstrukciji razvoja domicilne vrste (dokazala novija povijest), publika i članovi oba ansambla živi su dokaz ohrabrujuće istine – evolucija ide dalje.

/ Kokreacija stručnog i znanstvenog dijaloga – Etno samit *Tradicija Nova*

Nastavno na koncert *Ruku pod ruku* nakon 2016. raspravljajući smo razvijali i nove vidove i mogućnosti suradnje naša dva nacionalna, folklorna ansambla. Jedan od pravaca nastavka suradnje usmjeren je na stručnu i znanstvenu konferenciju *Etno samit – Tradicija Nova* koja se prvi put održala već godinu dana kasnije, 2017. godine. Konferencija je u listopadu okupila teoretičare, znanstvenike, kritičare i praktičare u području izvedbene tradicijske umjetnosti te četiri nacionalna, folklorna ansambla. Cilj prvog ovakvog susreta bio je stvaranje prostora unutar kojeg će sudionici raspravljati o mogućnostima napredovanja u svome radu, učenju, ali i kreiranju neke buduće tradicije ili tradicijskih formi. *Tradicija Nova*, već je tada, u svojem prvom izdanju, osim znanstvenog i stručnog dijela, otvorila mogućnost umjetnicima ansambala da sudjeluju u dramskim radionicama unutar kojih su propitivali svoj umjetnički izraz, generirajući na kraju samita, za sve sudionike, novo kreativno izvedbeno djelo. Uz to, u sklopu konferencije, osim Lada i Kola, nastupili su Ansambl Tanec iz Makedonije i Ansambl Venac s Kosova. U stručnom dijelu konferencije sudjelovali su znanstvenici i istraživači iz SAD-a, Hrvatske, Velike Britanije, Makedonije, Irske i Srbije.

Predstavljajući svoje znanstvene teme raspravljalo se o aktualnim pitanjima vezanim uz djelovanje folklornih profesionalaca. Cilj ovakve vrste susreta bio je usmjeren na to da nova iskustva, međusobna suradnja i učenje pomognu boljem razumijevanju vlastite povijesti i kulture te da se pronađe način za bolju prezentaciju vlastitoga kulturnoga nasljeđa koji je neiscrpní potencijal

stvaralaštva za sve nas. S druge strane, u sklopu radionica, na kojima je sudje-
lovalo po petero umjetnika iz svakog ansambla, pod režijskom palicom Nikole
Ljuce, praktičnom primjenom postignuti su međusobna suradnja, komunika-
cija i razumijevanje. Rezultat takvih nastojanja svi su sudionici konferencije
mogli vidjeti zadnji dan, u vidu *performancea* na maloj pozornici Ateljea 212.
Završno predstavljanje radionice izazvalo je oduševljenje među kolegama, ali
i među samim umjetnicima koji su tih nekoliko dana imali prilike usvajati
i širiti znanja o scenskom izrazu, pokretu i transferu emocija. Usto, kako je
navedeno, svaki ansambl održao je koncert, pa su tako ansambli Venac i Kolo
održali zajednički koncert na dan otvorenja samita u Beogradskom dramskom
pozorištu. Ansambl Tanec svoj je program predstavio večer kasnije u Centru
za kulturu Vlada Divjan, a Ansambl Lado održao je koncert na sceni Centra za
kulturu Lazarevac.

Godinu dana kasnije, početkom studenog, četverodnevni etno-samit
Tradicija Nova također se odvio u Beogradu, nastavljajući s premisom stvaranja
novog ruha tradicije, ansambala i kulture. Promišljajući o kontekstu ovakvog
jedinственог stručno-znanstvenog susreta, jasno se nazire zamisao potrebe
mijenjanja umjetnosti narodnog plesa i pjesama u skladu s vremenom, ne
samo da bismo mu se prilagodili, već da bismo potaknuli oblikovanje i usmje-
ravanje kulture u budućnosti (Bošković, 2018: 48). Prvog dana samita, Kolo i
Lado zajedničkim nastupom nove verzije programa izvedenog 2016., a nazva-
nog *Ruku pod ruku 2.0*, u beogradskoj Kombank dvorani službeno su otvorili
manifestaciju. Kako Vuk Bošković pojašnjava (*Lado Godišnjak* 2018: 49):

Dva su ansambala te večeri, dijeleći istu scenu i prikazavši
ono što ih čini posebnima pokazali svoje jedinstvene iden-
tite i prošlost koju predstavljaju. Demonstrirali su i koliko
su međusobno komplementarni i kako dvije bliske kulture i
dva slična kulturološka i umjetnička nasljeđa mogu, prikažu
li se jedni pokraj drugih, stvoriti ozračje i umjetnički dojam
koji nadilazi običan zbir dvaju različitih nastupa na istom
koncertu. Ukratko, taj je koncert bio oživotvorenje svega što
Tradicija Nova želi biti.

Istodobno, u Bitef teatru, tradicija umjetničkih radionica se nastavila. Među-
narodna je grupa plesača iz različitih ansambala, uz vodstvo dramskih umjet-
nika iz Beograda, počela rad u kreativnoj radionici u kojoj su tijekom četiri
dana istraživali ulogu plesa u narodnim običajima. Drugog dana konferencije

u istom su kazalištu predstavljene dvije izvedbe. Odsjek za narodne plesove Baletske škole iz Novog Sada publici je izveo *Melting pot*, a Kolo je predstavilo svoju suvremenu koreografiju *Srpska fantazija*. U Bitef teatru održan je koncert *Lado Electro Memorabilium 2.0* koji je prikazao spoj hrvatske tradicijske glazbe i elektronskih zvukova. Vuk Bošković piše o tom nastupu (*Lado Godišnjak* 2018: 49):

I taj je nastup u prepunom klubu pokazao da Lado ima svoju publiku u Beogradu i da su naponi Ansambla da današnjoj publici približi svoje stvaralaštvo urodili plodom. Suvremeno i tradicionalno često izgledaju i predstavljeni su kao da su u vječnom sukobu i prema tome bi publika trebala odabrati pripada li jednom ili drugom taboru. *Lado Electro Memorabilium 2.0* ne samo da je pokazao kako to nije točno već da se sjedinjenjem suvremenog i narodnog može stvoriti potpuno autentično umjetničko djelo.

Trećeg dana samita, *Tradicija Nova* ugostila je umjetnike iz Irske. U Ateljeu 212 publici su se izvedbom predstavili studenti Irske svjetske akademije glazbe i plesa iz Limericka. Posljednji dan zaokružen je kreativnom radionicom na kojoj su umjetnici četiriju ansambala međusobnom fuzijom tradicionalnih plesova i glazbe stvorili jedinstveno dramsko-plesno djelo. U njemu se zabranjena ljubav, smrt i vjenčanje prikazuju plesom, pokazujući sve lijepo, ali i zastrašujuće, čime se narodni ples i glazba bave posljednjih nekoliko tisućljeća. Svaki nastup u sklopu *Tradicija Nova* popraćen je iscrpnim razgovorima o onome što je publika imala prilike vidjeti, a u njima su sudjelovali izvođači, kreatori, kritičari i sudionici konferencije. Zaključak ove konferencije i smjernice za neke buduće zanimljivo je istaknula Selena Rakočević (*Tradicijanova.rs*, 2018) u svojoj recenziji pod nazivom “Budućnost tradicije ili kuda dalje” u kojoj zaključuje:

Odabirom programa Kolo je i ovoga puta potvrdilo standarde koreografisanog folkloru u Srbiji. Postavlja se, međutim, pitanje: kuda dalje? Čini se da bi 2018. godina, u kojoj bi se profilisali neki novi putevi scenskog prikazivanja tradicionalnog plesa, zaista mogla biti prelomna, pokazujući da li imamo realnih umetničkih i kreativnih potencijala za dalji razvoj KNI kao nesumnjivo vredne forme scensko-plesne umetnosti, koja već punih sedamdeset godina opstaje kao samostalni umetnički žanr.

Za razliku od prethodnih godina, nastavak *Tradicije Nove* odveo je sudionike u Užice, u čijem su punom Narodnom pozorištu, sada već tradicionalno, izvodili Kolo i Lado zajednički koncert, posljednju inačicu programa *Ruku pod ruku 3.0*. Koncert koji je bio otvoren za publiku koja je reagirala oduševljenjem, najslikovitiji je prikaz uspješne umjetničke suradnje koja je krenula 2016. godine, a koja je otvorila prostor za izvođački umjetnički izraz, zajedničko ogledanje, ali i evaluaciju od strane stručne javnosti, koja ujedno, u konferencijskom dijelu propituje aktualne teme vezane uz folklornu izvedbenu umjetničku formu i njezinu interpretaciju u izvedbi profesionalnih ansambala. Te godine znanstveni skup je pokrenuo teme pronalaska novih načina na temelju kojih čuvanje prošlosti može postati sastavni dio umjetnosti današnjice, ali i nositelj budućnosti. Možda najjasniji odjek konferencije nudi direktor Ansambla Kolo, Vladimir Dekić (*Lado Godišnjak 2019: 41*):

Naučili smo da samokritičnost kao vrijednost u našoj umjetnosti ne postoji, te da, ako se ne mijenjamo, možemo izgubiti laskavu titulu 'umjetnost'. Naučili smo da ono što je izneseno na konferenciji ostaje zabilježeno, da o tome razmišljamo i vraćamo se određenim temama iz prethodnih godina s novim iskustvom ili novim zaključcima.

Paralelno sa znanstvenom diskusijom i te godine se odvijala kreativna radionica za umjetnike kojoj je bio zadatak adaptacija scensko-dramskog djela *Devojka cara nadmudrila*. Redateljica Tara Manić uspjela je u toj nakani, udruživši snage s glumicom Vanjom Ejduš, koreografom Milanom Bačkuljom, dramaturgom Vukom Boškovićem te umjetnicima ansambala Lado, Kolo i glumcima Narodnog pozorišta u Užicu. Redateljica sa suradnicima radila je istodobno i s glumcima i s plesačima, tako da su se i jedni i drugi suočili sa zadacima s kojima se prije nisu susretali. Redateljica Tara Manić navodi (*Lado Godišnjak 2019: 41*):

Sloboda koju sam imala u koncipiranju radionice, ali i odabiru literarnog predloška, omogućila nam je inspirativan, istraživački, a najviše koloritan proces.

Dramsko-plesno djelo izvedeno je pred sudionicima samita, a namjera je bila stvoriti prostor da u budućnosti takva vrsta suradnje među različitim disciplinama scenskog izvođenja postane učestalija.

U neizvjesnoj 2020. godini, svjetskoj pandemiji usprkos, *Tradicija Nova* tradicionalno je nastavila svoje održavanje, u adaptiranoj formi, uvažavajući

sve epidemiološke mjere, seleći konferencijske panele u digitalno okruženje, ali i dalje progresivno otvarajući različite teme iz područja folklorne umjetnosti. Najbliže tumačenje ovoga samita ponudio je direktor Ansambla Kolo, Vladimir Dekić u uvodnom tekstu programske knjižice (Tradicionova.rs, 2020):

Ovaj etno samit sa pratećom konferencijom je tematski istraživao pojam “koreografija narodne igre”, pitanje koreografskog autorstva kao i savremene produkcije u okviru profesionalnih ansambala. Osećajući potrebu da tradiciju negujemo ali i da je razumemo dinamički okupili smo diskutante iz raznih delova sveta (SAD, Irska, Velika Britanija, Makedonija, Hrvatska, Bugarska, Srbija) koji su pripadali različitim akademskim tradicijama i koji su iz različitih uglova pristupili zadatku konferencije. Izlaganja su bila grupisana u tematske celine (panele) koji su rasvetljavali samu kompleksnost pitanja/problema “tradicije na sceni”. Paneli su se bavili sledećim temama: pitanjem samog pojma “koreografija” kao i pitanjem analize i klasifikacije koreografije narodne igre; pitanjem scenskog prikaza (nošnje, pevanja), kao i zakona scene; pitanjem profesionalne i amaterske edukacije plesača i (budućih) koreografa; transmisijom koreografskog znanja, ulogom etnokoreologa u etnokoreologiji kao disciplini. Konačno, skup se dotakao i pitanja tradicije, razumevanjem tradicije u različitim akademskim i obrazovnim kontekstima i konceptom zaštite tradicije u nacionalnim strategijama i internacionalnim organizacijama kao što je UNESCO. Paneli su bili praćeni diskusijama da bi se poslednjeg dana upriličilo i “okrugli sto” koji je na najbolji način sumirao utiske i zaključke ali i otvorio brojna i značajna pitanja. Treba napomenuti da je konferencija bila otvorena za plesače, koreografe i studente i da su prezentacijama prisustvovali ali i aktivno u njima učestvovali direktori ansambala Kolo, Lado i Tanec. Ovakva forma konferencije imala je za cilj umrežavanje profesionalaca iz različitih disciplina, razmenu iskustava i jedan krajnje otvoren dijalog. Na osnovu komentara učesnika konferencije zaključili smo da je upravo ovakva organizaciona platforma doprinela živoj i inspirativnoj razmeni

znanja. Jedno od ključnih pitanja koje se postavilo otvaranjem ovog dijaloga je pitanje edukacije plesača i (budućih) koreografa. Tokom konferencije imali smo prilike da čujemo o obrazovnim matricama u zemljama gde postoji zasebno obrazovanje koreografa na visokoškolskom nivou. Čuli smo o iskustvima obrazovanja koreografa u Bugarskoj i Kini kao i o vrlo specifičnim tradicijama razvoja i institucionalizacije etnokoreologije u Irskoj i Srbiji. Pitanje obrazovanja budućih kadrova je svakako goruća tema i naredni etno-samit istraživaće i ovo pitanje. Ipak, krovno pitanje “kuda i kako dalje” ostaje i dalje stalni izazov. I ostaće. Naša ambicija i nije bila da pružimo definitivne odgovore na sva pitanja. Za sada, naša želja je da istražimo nove oblike kolaboracije i komunikacije među stručnjacima ali i sa širom javnošću. Internet prostor *Tradicije Nove*, ovo “naše parče veba”, pre svega postoji zarad stvaranja novih načina povezivanja i saradnje koju istražujemo. Zbog toga vas pozivamo da se uključite i učestvujete u stvaranju ove naše tradicije – nove.

/ Rasprava: perspektive i moguća progresija suradnje

Upravljanje i kvaliteta u umjetničkim organizacijama ključni su faktori u stvaranju kompetitivnih programa i relevantnih projekata. O tome je pisao Michael Kaiser (2008: 177), koji je, pojašnjavajući svoje gledište o važnosti strateškog poslovanja u izvedbenim umjetnostima, stavljao naglasak na kreativnu marketinšku komunikaciju. On tumači kako je program koji ustanova nudi oduvijek bio dio ključne strateške odluke i korištenja komparativnih prednosti, međutim da to nikada nije samo po sebi dovoljno. Mora ga pratiti strateški poslovni plan, s naglaskom na učinkovitu marketinšku komunikaciju koja će prodati proizvod u kulturi, ali i poručiti publici zbog čega je neka organizacija u kulturi posebna, kvalitetna i respektabilna. Imidž i proizvod je gotovo sve u umjetnosti, tvrdi Kaiser. S obzirom da i Lado i Kolo posjeduju i jedno i drugo, a i činjenica je da pokreću nove trendove u predstavljanju izvedbene tradicijske kulture u svojim okruženjima i šire te utječu na medijsku percepciju o folkloru, svakako je logičan i svrsishodan nastavak suradnje u raznim pravcima.

Naznaka za moguće daljnje perspektive suradnje, koja je krenula s prvim programom *Ruku pod ruku*, može se lako iščitati iz posljednjih rečenica uvodnika Vladimira Dekića s kojim završava prethodno poglavlje. Ako se na suradnju Kola i Lada gleda kao na temelj i platformu za kreiranje novih i progresivnijih estetika u umjetničkom predstavljanju folklora, ali i kao na priliku kreiranja unutar tradicijskog stvaralaštva, onda je sasvim razvidno da je prvi susret Kola i Lada 2016. generirao iznimno važne sadržaje u uskoj i specifičnoj niši kao što je etnomuzikologija, etnokoreologija i generalno izvedbena tradicijska kultura. Naša suradnja pokrenula je struku na uključiv način, povezivši ih i okupivši ih na jednom mjestu, otvorivši prostor za konstruktivnu kritiku koja potiče na usavršavanje i poboljšavanje, a znanstvene konferencije osobit su naglasak stavile na postavljanje pitanja usmjerenja folklornog izraza, zadaće profesionalnih ansambala i mogućnosti novih kreativnih dosegâ i rješenja tih nacionalnih ustanova. Pri tome, znanstvena i stručna javnost je došla u izravan kontakt s umjetnicima i umjetničkim voditeljima, odnosno praktičarima koji provode umjetničke politike, a u takvim susretima, bez različitih, posrednih, do tada uobičajenih, komunikacijskih barijera, promišljalo se o mogućnostima i zaokretima koji su neminovni i neizbježni u budućoj interpretaciji izvedbene tradicijske kulture, osobito na profesionalnoj razini.

U tom svjetlu, mogućnost progresije suradnje Lada i Kola, ali i svih drugih stručnih i znanstvenih dionika koji su se proteklih godina priključivali ovom projektu, naznačena je na kraju konferencije *Tradicija Nova 2020. godine*, i to u završnom govoru glavnog organizatora Vladimira Dekića, koji je iznio naznaku mogućeg sljedećeg koraka. Ideja nastavka temelji se na mogućem osnivanju zajedničke unije profesionalnih folklornih ansambala Srbije, Hrvatske i Makedonije s mogućnošću širenja i na ostale trupe iz drugih država, a što bi bila svojevrsna zajednička platforma za razmjenu znanja, iskustva, formiranje i realizaciju EU projekata, financijsku, logističku i operativnu podršku, kao i prostor za razvoj daljnjih smjernica umjetničkih politika i pristupa profesionalnog predstavljanja tradicijske kulture. Na koji način oformiti takvu organizaciju u pravnom i upravljačkom smislu, tek predstoji osmisliti, kao i sve moguće sljedeće korake u realizaciji takvog projekta. Takvo strukovno udruženje na široj regionalnoj razini, a koje bi omogućilo ogledanje, evaluaciju i zajedničku podršku, može biti od iznimne koristi za sve sudionike, a može i pomoći jačanje statusa tradicijske izvedbene umjetnosti na sceni kulture uopće u ovome dijelu Europe.

/ Zaključak

Kada se govori o profesionalnim folklornim ansamblima te njihovom umjetničkom i poslovnom djelovanju neposredno nakon raspada Jugoslavije, uglavnom se govori u kontekstu njihovog predstavljanja repertoara (koje se više ili manje širio kroz godine novim koreografijama i novim glazbenim djelima) te njegovog predstavljanja u matičnim domovinama i svijetu. Iskoraci iz specifične folklorne umjetničke niše nisu bili uobičajeni, a međunarodna suradnja s drugim takvim profesionalnim ustanovama u kulturi nije bila uobičajena pojava. Reaktivacijom suradnje Lada i Kola 2016. godine, pokrenuo se niz aktivnosti koje su povezale teoretičare i praktičare, spojile znanstvenike i izvođače, umrežile umjetnike i stvorile nove vrijednosti i znanja na području koje do tada nije previše propitivalo svoje granice. Vladimir Dekić, Kolo i *Tradicija Nova* pokrenuli su i nastavili dijalog, predstavljajući djelovanje raznih umjetničkih organizacija, iznoseći različita znanstvena stajališta i kritičke osvrte te inspirirajući umjetničke organizacije na iskorake i propitivanja vlastitih okvira. Sve je to ukazalo na nužnost međusobnog zajedničkog djelovanja koje pokreće naprijed i generira dodane vrijednosti, ali je i stvorilo prostor za novu suradnju i kreiranje trendova te za jasniju i kvalitetniju samoprocjenu i promišljanje o pravcu umjetničkog i poslovnog modela jedinih profesionalnih folklornih ansambala u svojim državama.

/ Literatura

A.K.: LADO i KOLO – ruku pod ruku. 2016.
<http://www.politika.rs/sr/clanak/352748/Lado-i-Kolo-ruku-pod-ruku>, Pristupljeno: 21. prosinca 2020.

Bogdanović Medo, I. i Obradović, Đ. 2010. Holistički odnosi s medijima organizacija u kulturi, u: Obradović, Đ. (ur). *MediAnali*. Sveučilište u Dubrovniku. Dubrovnik: 73–90.

Bošković, V. 2018. LADO i KOLO na zajedničkom koncertu, *LADO Godišnjak*: 48–49.

Bošković, V. 2019. LADO i KOLO kao mostovi kultura, *LADO Godišnjak*: 40–41.

Dabo, K. 2020. *Komparativna analiza komunikacije i odnosa s javnošću Etnografskog muzeja i Ansambla Lado*. Neobjavljena disertacija, Doktorska škola Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku. Osijek.

- Dekić, V. 2020. Uvodnik. <http://www.tradicijanova.rs/sr/summit/>, Pristupljeno: 8. prosinca 2020.
- Dekić, V. i Dabo K. 2016. LADO i KOLO na zajedničkom koncertu. *LADO Godišnjak*: 16.
- Dragičević, Šešić, D. i Stojković B. 2013. *Kultura, menadžment, manifestacija, marketing*. Kulturno informativni centar. Zagreb.
- L'évènementiel culturel, définition*. 2014. Institut Numerique. <https://www.institut-numerique.org/1-levenementiel-culturel-definition-52fc9bab3ac41>, Pristupljeno 22. prosinca 2020.
- Kaiser, M. 2008. *The Art of Turnaround: Creating and Maintaining Healthy Arts Organizations*. University Press of New England. Hanover i London.
- Knešaurek, J. i Carić, H. 2018. *Kulturni događaji i manifestacije u turizmu*. Hrvatsko društvo glazbenih urednika i Institut za turizam. Zagreb.
- LADO Godišnja medijska analiza*. 2016. Briefing agencija. Zagreb.
- Mišković, D. 2013. *Istraživanja u kulturi*. Jesenski i Turk. Zagreb.
- Nešković, D. 2012. Interkulturalni pomaci u multikulturalnom društvu. *Ekvilibrij* 1/10. Dostupno na webu: <http://www.pedagogija.hr/ekvilibrij/interkulturalni-pomaci-u-multikulturalnom-drustvu.html>. Pristup: 10. ožujka 2021.
- Piršl, E. 2016. Interkulturalizam ili multikulturalizam u: Tomašević, M. (ur). *Vodič za interkulturalno učenje*. Naklada Ljevak. Zagreb: 15.
- Rakočević, S. 2018. Budućnost tradicije ili kuda dalje, <http://www.tradicijanova.rs/sr/ansambla-venac-u-narodnom-pozoristu/>, pristupljeno 19. prosinca 2020.
- Skledar, N. 2002. *Osnove znanosti o kulturi*. Visoka škola za poslovanje i upravljanje s pravom javnosti Baltazar Adam Krčelić. Zaprešić.
- Suhana, D. 2016. Znakovi u (ne)vremenu i prostoru <https://www.mojarijeka.hr/znakovi-u-nevremenu-i-prostoru/>, Pristupljeno 20. prosinca 2020.
- Švob-Dokić, N., Primorac, J. i Jurin, K. 2008. *Kultura zaborava – industrijalizacija kulturnih djelatnosti*. Hrvatsko sociološko društvo i Jesenski i Turk. Zagreb.
- Tanjug. 2016. Posle 27 godina zajednički koncerta ansambala Kolo i Lado. <http://www.pressonline.rs/kultura/Umetnost/372849/posle-27-godina-zajednicki-koncert-ansambala-kolo-i-lado.html>, pristupljeno 21. prosinca 2020.

KREŠIMIR DABO

Hand in Hand, Kolo and Lado, Together Again

After a 27-year break in cooperation, two professional national folklore ensembles, from Croatia Lado and from Serbia Kolo, decided to realize two joint evening programs under the symbolic name – *Hand in Hand* – to initiate further cooperation. Joint concerts were held on April 8, 2016 at the National Theater in Belgrade and a week later, on April 15, at the Croatian National Theater in Zagreb. More than 100 artists from both ensembles performed traditional dances, songs and music from Serbia and Croatia in front of fully occupied auditoriums of the national theater. The last joint performance of professional folklore ensembles in former Yugoslavia was held on September 7, 1989, in the Great Hall of the Kolarac Endowment in Belgrade. The concerts were held under the auspices of the Ministry of Culture and Information of the Republic of Serbia, the Ministry of Culture of the Republic of Croatia, the Zagreb Tourist Board and the City of Zagreb, and on the joint initiative of colleagues and friends, Kolo's Director Vladimir Dekić and me. In addition to the described renewed cooperation between Kolo and Lado, in this paper I provide a brief analysis of media coverage in Croatia on this project and an overview of the continuation of cooperation, as well as personal reflection on future prospects.

KEYWORDS: *Lado; Kolo; folk ensemble; Hand in hand; folklore*